

Hantering av hemliga tvångsmedel vid Åklagarkammaren i Falun

1. SAMMANFATTNING

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har granskat ärenden avseende hemlig tvångsmedelsanvändning vid Åklagarkammaren i Falun.

I ett ärende, i vilket en förundersökning och en utredning enligt 31 § första stycket lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare bedrevs parallellt, har åklagaren begärt rättens tillstånd till hemlig övervakning av elektronisk kommunikation enligt rättegångsbalken. Annat har inte framkommit än att åklagaren begärt tillståndet inom ramen för förundersökningen. Det är en brist att de närmare omständigheterna i ärendet inte framgått av tvångsmedelshandlingarna.

I flera ärenden har material från hemlig tvångsmedelsanvändning bevarats trots att det borde ha förstörts.

I ett ärende där andra än den misstänkte utsatts för hemlig tvångsmedelsanvändning har underrättelseskyldigheten inte fullgjorts.

2. GRANSKNINGEN

Nämnden har genomfört en inspektion vid Åklagarkammaren i Falun varvid ett urval av ärenden avseende hemlig tvångsmedelsanvändning granskats. Granskningen har avsett ärenden som avslutats under åren 2011 – 2013.

Med anledning av de iakttagelser som gjorts har nämnden uppmanat åklagarkammaren att yttra sig över handläggningen av vissa ärenden.

3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

Bestämmelser om hemliga tvångsmedel finns framförallt i 27 kap. rättegångsbalken (RB). En grundläggande förutsättning för hemlig tvångsmedelsanvändning enligt rättegångsbalken är att användningen sker vid en förundersökning. Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett allvarligt brott ska, om inte särskilda skäl talar emot det, en utredning om brottet inledas enligt 31 § första stycket lagen (1964:167) med särskilda

bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Enligt 36 f § LUL får hemliga tvångsmedel inte användas mot den som är under femton år.

I 27 kap. 24 § andra stycket RB regleras granskning, bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från bl.a. hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig övervakning). Sådant material ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess förundersökningen har lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet avgjorts slutligt. Om materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska det bevaras så länge det behövs för att förhindra brott. Materialet ska därefter förstöras.

I 27 kap. 31-33 §§ RB finns bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning. Syftet med bestämmelserna är att ge den som har utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse ha varit en rättsstridig åtgärd.¹ Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon utsatts för (31 § första stycket). Även innehavare av ett telefonnummer eller annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som avlyssnats eller övervakats ska som huvudregel underrättas (andra stycket). En underrättelse behöver dock inte lämnas om viss sekretess gäller och ska inte lämnas om förundersökningen angår vissa särskilt angivna brott (33 § andra och tredje styckena). Vidare behöver en underrättelse inte lämnas om den med hänsyn till omständigheterna uppenbart är utan betydelse eller, i vissa fall, när integritetsintrånget kan antas vara ringa (31 § andra och femte styckena).

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium (3 §). Av föreskrifterna framgår vidare att de uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i tvångsmedelsdiariet (6 §).

4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

4.1 Hemliga tvångsmedel och utredning enligt 31 § LUL

I ett ärende, där en person under femton år antecknats i tvångsmedelsdiariet, har åklagaren begärt rättens tillstånd till hemlig övervakning enligt 27 kap. 19 och 20 §§ RB. Rätten biföll åklagarens framställan och tillståndsbeslutet expedierades till Polismyndigheten Dalarna.

¹ Prop. 2006/07:133 s. 30.

Åklagarkammaren har uppgett följande. Förundersökningen i ärendet inleddes under sommaren 2013 och inledningsvis fanns det inte någon skäligen misstänkt. Kort efter det att förundersökningen inleddes kom en person under femton år att misstänkas för brottet. I samband med detta inleddes en utredning enligt 31 § första stycket LUL. Den underårige var inte att betrakta som skäligen misstänkt i rättegångsbalkens mening. Eftersom det var angeläget att arbeta brett och förutsättningslöst bedrevs förundersökningen och LUL-utredningen parallellt. Tillståndet till hemlig övervakning begärdes med stöd av 27 kap. 20 § andra stycket RB eftersom syftet med åtgärden var att utreda vem som skäligen kunde misstänkas för brottet och åtgärden var av synnerlig vikt för utredningen. Åtgärden avsåg inte ett telefonnummer som innehades av den unge. Tvångsåtgärden verkställdes aldrig.

Det har inte framkommit annat än att åklagaren begärt tillståndet till hemlig övervakning inom ramen för förundersökningen. De omständigheter som åklagarkammaren redovisat i remissvaret har inte gått att utläsa av handlingarna i tvångsmedelsärendet, vilket självfallet är en brist. Detta har fått till följd att det inte har varit möjligt att följa handläggningen av ärendet och kontrollera att vissa åtgärder vidtagits i enlighet med lag eller annan författning.

4.2 Sen förstöring

I ett ärende har beslut om förstöring av material från hemlig tvångsmedelsanvändning fattats först efter det att nämnden uppmärksammat att sådant saknats. Beslutet fattades drygt ett år efter det att förundersökningen lades ned. Det har inte framkommit några omständigheter som skulle kunna motivera att materialet i ärendet bevarats under så lång tid efter att förstöringsskyldigheten inträdde enligt 27 kap. 24 § andra stycket RB. Förstöringsbeslutet har alltså fattats för sent.

4.3 Beslut om förstöring ska fattas

I flera ärenden har nämnden iakttagit att det saknas beslut om förstöring av material från hemlig tvångsmedelsanvändning. Av dokumentationen i ett par av ärendena finns uppgifter om att åtal väckts men inga uppgifter om när målet avgjorts slutligt.

Åklagarkammaren har uppgett att materialet från den hemliga tvångsmedelsanvändningen förts in i förundersökningsprotokoll och att det därför inte varit nödvändigt att besluta om förstöring i ärendena.

Förstöringsskyldigheten enligt 27 kap. 24 § andra stycket RB omfattar alla upptagningar och uppteckningar, såväl original som kopior, oberoende av på vilket lagringsmedium materialet finns. Detta gäller oavsett om material tagits

in i ett förundersökningsprotokoll. Nämnden utgår från att beslut om förstöring fattas.

4.4 Även bearbetat material ska förstöras

I två tvångsmedelsakter, i vilka det finns beslut om förstöring av material från hemlig tvångsmedelsanvändning, har nämnden uppmärksammat handlingar med anteckningar från hemlig tvångsmedelsanvändning.

Åklagarkammaren har uppgett att handlingarna är minnesanteckningar som till viss del utgör uppteckningar enligt 27 kap. 24 § RB. Dessa uppteckningar har i allt väsentligt – men inte i sin helhet – förts in i förundersökningsprotokoll, bilagor till förundersökningsprotokoll eller åberopats som bevis i domstol.

Förstöringsskyldigheten enligt 27 kap. 24 § andra stycket RB omfattar även bearbetat material. Följaktligen borde minnesanteckningarna ha förstörts redan i samband med att beslut om förstöring fattades.

4.5 Även andra än misstänkta ska underrättas

I ett ärende har nämnden iakttagit att hemlig övervakning har använts med avseende på telefonnummer som innehåller av andra än den misstänkte. Av dokumentationen i ärendet framgår att det endast är den misstänkte som underrättats om tvångsmedelanvändningen. Som huvudregel ska även innehavare underrättas om tvångsmedelsåtgärderna (27 kap. 31 § andra stycket RB). Det har inte framkommit att något undantag från huvudregeln varit tillämpligt. Underrättelseskyldigheten har därmed inte fullgjorts och nämnden utgår från att den omgående fullgörs.

4.6 Rutiner behöver förbättras

Det är överlag en god ordning i kammarens tvångsmedelsakter. I många tvångsmedelsärenden saknas dock dokumentation om när förundersökningen avslutades, när den misstänkte avfördes från utredningen eller när målet avgjordes slutligt. Nämnden anser att sådana uppgifter ska dokumenteras i tvångsmedelsdiariet eller i akten eftersom uppgifterna utgör utgångspunkt för när underrättelseskyldigheten respektive förstöringsskyldigheten inträder.

Nämnden utgår från att åklagarkammaren förbättrar sina rutiner i fråga om dokumentation, förstöring och underrättelse till enskild.

Sändlista:

Åklagarkammaren i Falun (dnr 2014:2-2)

För kännedom:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret)